

ETIKA VÝZKUMU A VÝVOJE

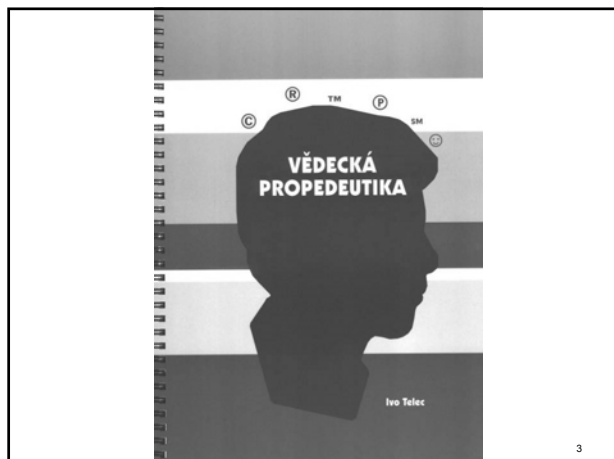
PRÁVNÍ ASPEKTY

*Snímky slouží k orientaci posluchačů přednášek
a k činění si poznámek.
Nenahrazují přednášky, učebnice ani cvičebnice.*

verze 1 (2007)

© Ivo Telec, 2007

2

3

TEMATICKÝ OBSAH

1. Vědecká svoboda, vědecká soutěž a vědecká morálka
2. Zdroje etiky výzkumu a vývoje
3. Zásady vědecké morálky
4. Vědecký delikt
5. Požadavky na výkon výzkumné práce
6. Vědecká bezúhonnost
7. Pracovní delikt zaměstnance
8. Disciplinární přestupek studenta

4

VĚDECKÁ SVOBODA

1. **svoboda vědeckého bádání**
= bádání o **kterémkoli** předmětu (o čemkoli)
kteroukoli metodou

čl. 15/2 LZPS

2. **svoboda projevu** vč. hlásání výsledku
vědeckého bádání (vědeckého poznatku)

čl. 17 LZPS

5

AKADEMICKÁ SVOBODA

1. **svoboda vědy, výzkumu**
a **zveřejňování** jejich výsledků
2. **svoboda výuky**; především její **otevřenost**
různým:
 - i. vědeckým **názorům**
 - ii. vědeckým a výzkumným **metodám**

§ 4(a), b) z. č. 111/98 Sb., o vysokých školách

6

ZÁKAZ VÁZANOSTI STÁTU

1. **výlučnou ideologií**
 - a. politickou
 - b. právní
 - c. vědeckou aj., *např. výlučnou ideologií scientismu*
2. **náboženským vyznáním** čl. 2/1 LZPS

7

- ↳ **občanská společnost** s příkazem **neškodit jinému; demokratické hodnoty**
- ↳ **občanská pluralita** pracovních hypotéz, výzkumných záměrů ap.
- ↳ **svobodná soutěž**, *např. léčebných soustav*

8

ODLUKA VĚDY OD STÁTU

- **Záruka vědecké svobody**
 - **Právní formy institucionální odluky:**
 1. v. v. i.
 2. veřejné nebo soukromé vysoké školy
 - x Akademie věd Čes. rep.
 - x Grantová agentura Čes. rep.
 - x Ústav pro studium totalitních režimů
 - x státní vysoké školy (vojenské a policejní)
= organizační složky státu
- srv. odluku církve od státu*

9

VĚDECKÁ SOUTĚŽ

- **Soutěžitelé**
= *např. veřejné výzkumné instituce, vysoké školy, soukromí vědci*
- **Dobré mravy soutěže** § 44 obč. z.
- **Zákaz nekalé vědecké soutěže**
- **Vědecký postup** *non lege artis*
- **Veřejnoprávní režimy** veřejné soutěže nebo veřejné zakázky ve výzkumu a vývoji

10

VĚDECKÁ MORÁLKA

- **Veřejná morálka vědecká**
 - = veřejné povědomí o vědeckém chování, které není způsobilé veřejně pohoršit, s nímž vědecký nebo právní řád spojuje následky
- **Morálka vědeckých povolání**
např. povolání výzkumných nebo akademických pracovníků
= **deontologický řád**, vyjádřený nepsanými zásadami

11

- **Vědecká morálka** (druh veřejné morálky)
= veřejně vynucovaný soubor nepsaných zásad náležitého chování
- **Vědecká mravnost**
= individuální soubor morálních zásad a jejich praktikování
- **Vědecká etika** (druh užité etiky)
= teorie morálního a mravného vědeckého chování a hodnotících soudů ve vědě

12

ZDROJE

1. doporučení Komise 2005/251/ES ze dne 11. 3. 05 o *Evropské chartě pro výzkumné pracovníky a o Kodexu chování pro přijímání výzkumných pracovníků* (Úř. věst. č. L 075, 22. 3. 2005, s. 67); přístup ČR schválen usn. vl. č. 951 z 16. 8. 06
2. doporučení vlády ČR (usn. vl. č. 1005 z 17. 8. 05), *Etický rámec výzkumu*
3. doporučení předsednictva GA ČR, *Správná vědecká praxe*, duben 2000

13

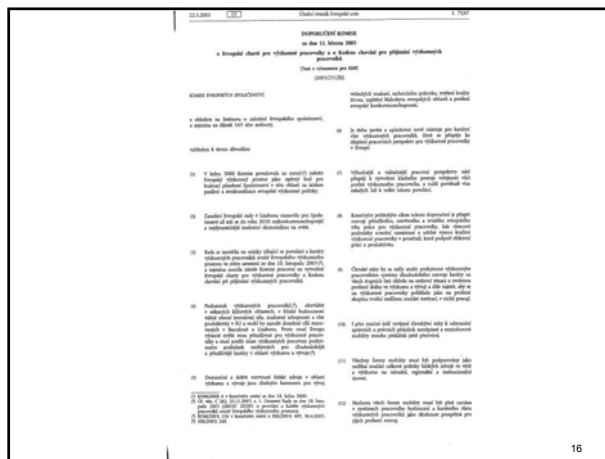
4. *Etický kodex výzkumných pracovníků v Akademii věd ČR*, Akadem. bull., 2006/6
5. *Vzorový etický kodex pro akademické pracovníky vysokých škol*, Rada vysokých škol, 17. 5. 2007

14

6. *Good scientific practice in research and Scholarship*, European Science Foundation Policy Briefing N° 11 (Dec. 2000). Bull. GA ČR 2001/1
7. *Memorandum on Scientific Integrity* (2003), All European Academies (ALLEA) aj.

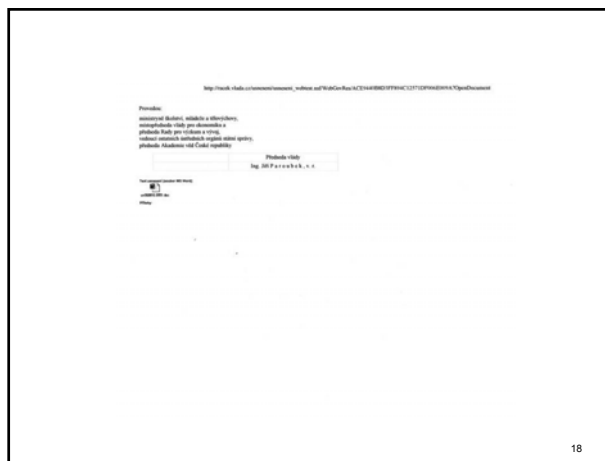
15

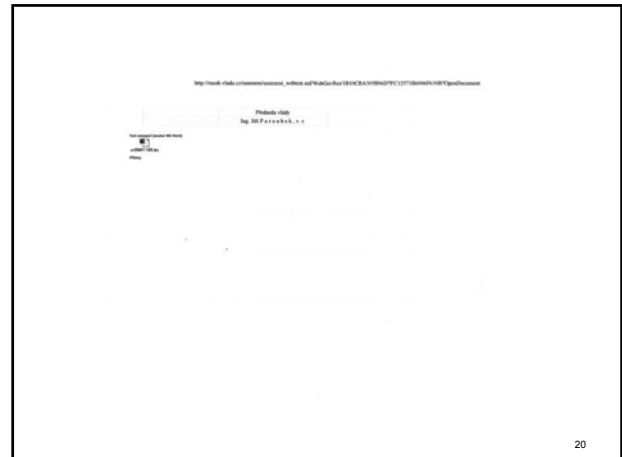
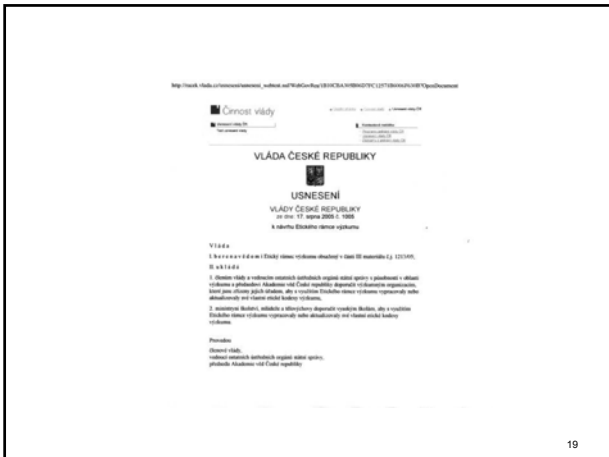
16

17

18

↩ **INSTITUCIONALIZACE**

- **Komise správné vědecké praxe**
(etické komise seberegulační); vysoké školy aj.
- **Bioetická komise Rady pro výzkum a vývoj**
odborný a poradní orgán:
 - stanoviska rady k žádosti o povolení výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách z. 227/06 Sb.

21

↩

- **Etické komise pro klinické hodnocení léčiv**
- stanoviska ke klinickému hodnocení léčiv či pro jiné oblasti biomedicínského výzkumu

z. č. 79/97 Sb., o léčivech

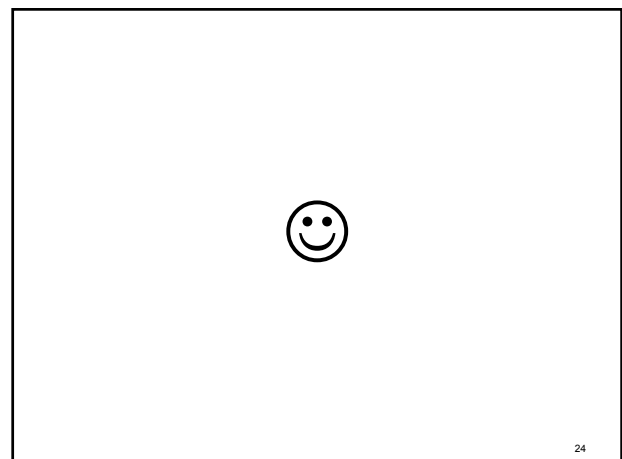
22

ETICKÝ RÁMEC VÝZKUMU

- **Základní zásady**

1. svoboda výzkumu a odpovědnost
2. respektování názorové plurality a tolerance
3. respektování lidské důstojnosti a autonomie při výzkumu
4. transparentnost
5. solidarita a spolupráce ve výzkumu
6. prospěšnost a nepoškozování; každé riziko výzkumu musí být vyváženo přínosem

23

ZÁSADY VĚDECKÉ MORÁLKY

- **Všeobecné morální zásady**
 - **Zvláštní zásady vědecké morálky** (Knappp, 2003³)
1. **vědecká poctivost**
= úsilí o poznání pravdy
 - i. **vědecká odvaha**
 - ✓ nevyhýbat se problémům
 - ✓ nepřizpůsobovat řešení přání příjemce
 - ii. **původnost** (vlastní poznatek)
 - iii. **účelnost** autocitací a republikací vlastních děl

25

- iv. **poctivost autobibliografická**
 - ✓ rozlišení vědeckých děl od jiných druhů děl
 - ✓ republicace pod jednou vykázanou položkou
 - ✓ uvedení spoluautora u děl spoluautorských
2. **vědecká skromnost** při sebehodnocení nebo předvádění vlastních výsledků
 - ✗ přemrštěné vědecké sebevědomí, přezírání jiných vědeckých názorů, nedostatek sebekritické revize, vědecká svéhlavost, neochota přiznat vědecký omyl

26

3. morální používání pramenů

- ✓ morální zákaz použití pramene k důkazu něčeho, co z něj spolehlivě nevyplývá
- ✓ morální zákaz zamlčení pramene svědčícího protichůdnému vědeckému názoru

27

4. pravidla vědecké kritiky

- i. věcnost *ad rem*
- ii. pravdivost
- iii. přiměřenost

☛ **oprávněnost hodnotícího (kritického) soudu**

§ 11 an. o. z., mediální zákony

28

5. pravidla hodnocení výzkumných návrhů

- i. nevynášení informací
- ii. nekopírování podkladů
- iii. vrácení nebo zničení podkladů
- iv. nepodjatost oponentů

6. pravidla oceňování mimořádných výkonů

⚖

nř. vl. 462/02 Sb.

29

7. pravidla diskuse, polemiky, kritiky

- a. diskuse = výměna názorů
polemická ✗ nepolemická
- i. věcná zacílenost
- ii. stručnost
- iii. bezprostřednost

30

- b. **polemika** (polemická diskuse)
 - i. stejný předmět (téma)
 - ii. polemika s názorem, **ne s osobou**;
 - iii. argumentace vědecká, ne citáty nebo odvoláváním se na autoritu
 - iv. uznání event. nesprávnosti vlastního názoru
 - v. neměnění vlastního názoru bez vědeckého argumentu
 - vi. včasné ukončení polemiky

31

- c. **posuzování cizích děl**
 - **recenze informační a hodnotící**
 - i. objektivnost hodnotového soudu dle stavu vědy (posouzení vědecké hodnoty)
 - ✗ recenze zdvořilé, oslavné, nevraživé
 - ii. věrná a výstižná **reprodukce** myšlenek
 - iii. odlišení vlastního názoru nebo polemiky
 - iv. morální **zákaz zneužití** posudku k zabránění publikování cizího díla
 - **anotace informační**

32

CITACE

- **Vědecký pojem**

široký rozsah
vč. ohlasů a odkazů,
nejen citací ve smyslu
práva autorského

 - ✓ citační indexy
scientometrické
- **Autorskoprávní pojem**

bezúplatná **zákonná licence** citační
= dovolené **omezení cizího práva** autorského
v zákonem přípustném
případě § 31 a. z.;
předmětem zveřejněné
cizí dílo

33

VĚDECKÝ DELIKT

- Např. **plagiátorství** aj.
 - 1. formální; *viz opsání cizího díla bez citace*
 - 2. materiální; *např. parafráze cizího díla bez uvedení pramene*
- **Souběh s právním deliktem**
např. porušování autorského práva nebo nekalé soutěže

34

- **Postih**
 - 1. **vědecká** sankce, *např. odsudek vědeckou obcí*
 - 2. **právní** sankce při naplnění skutkové podstaty soukromoprávního nebo veřejnoprávního deliktu
např. výpověď z pracovního poměru, pokuta za přešůvek, peněžité trest za trestný čin

35

VĚDECKÝ PODVOD §

- Např. **habilitační podvod** ☹
srv. pojistný podvod, úvěrový podvod
 - ☛ **trestný čin podvodu** (obecná skutková podstata)
skutkovým znakem **úmysl** získat pro sebe výhodu, *např. vyšší mzdu aj. pracovní výhodu, kupř. povýšení*

36

■ Individuální posouzení okolností případu soudem

☛ **vina** ☛ **trest:**

např. trest zákazu činnosti spočívající v práci akademického pracovníka až na 5 let,

trest ztráty vědecké hodnosti Dr.h.c, DrSc., CSc. (bývalý sovětský vzor)

37

- **Oběť vědeckého podvodu**, *např. vysoká škola, v. v. i.*
- **Neplatnost dohody o změně pracovní funkce** podvodníka, *např. na funkci docenta*
 - × dobré mravy, aby oběť podvodu platila podvodné navýšení mzdy (nákladů)
- **Dopad podvodu na důvěryhodnost** vědeckých poznatků u vědecké obce, popř. i veřejnosti
 - ☛ reálná hrozba narušení důvěryhodnosti vědeckých poznatků pro další, navazující výzkum

38

■ Zákaz mzdového polepšení či pracovního povýšení podvodníka zaměstnavatelem

= zákaz **výkonu povinnosti** mzdového polepšení či pracovního povýšení proti dobrým mravům (*contra bonos mores*)

§ 14/1 z. p.

× ☛ škoda na majetku zaměstnavatele

39

■ Právní ochrana právního zájmu vysoké školy

➤ určovací žaloba u okresního (obvodního) soudu) s důkazem naléhavosti právního zájmu na konkrétním určení stavu

právní zájem × zvědavost

40

41

ZÁKONNÉ PŘEDPOKLADY PRO VÝKON VÝZKUMNÉ PRÁCE

☛ **právní předpisy:**

1. **dbát dobré pověsti** v. v. i. nebo **dobrého jména** vysoké školy
- příčinná souvislost mezi skutkem, pachatelem a následkem (újmou na pověsti jiného)

§ 19b/3 o. z., § 70/1 i. f. z. č. 111/98 Sb., o vys. škol.

42

2. **zdržet se nekalé soutěže** ve výzkumu nebo vývoji či ve vzdělávací službě obch. z.
3. **dodržovat práva třetích osob**
např. studentů, pacientů, zákazníků aj.,
zejm. **práva duševního vlastnictví**
a **právo osobnostní** např. a. z., o. z.

43

4. **právně rovně zacházet se zaměstnanci** z. p.
např. právně rovně odměňovat za stejnou výzkumnou práci, umožnit příležitost dosáhnout funkčního postupu v zaměstnání
 5. **nediskriminovat zaměstnance** z. p.
např. výzkumníka jiné státní příslušnosti nebo pro odlišný světonázor
 6. **jiný**
- ☛ **výpovědní důvod zaměstnavatele** § 52/f z. p.

44

SOUKROMÉ POŽADAVKY ZAMĚSTNAVATELE

- ☛ **řádný výkon výzkumné nebo akademické práce**
- **Spravedlivost a rozumnost** (přiměřenost) požadavků v **zájmu zaměstnavatele** vzhledem k:
 - a. **poslání a činnosti** zaměstnavatele
 - b. **druhu práce** pro zaměstnavatele
 - c. **významu práce** pro **zaměstnavatele** a skrze něj i pro **třetí osoby**, *např. pro ostatní zaměstnance, studenty, pacienty, zákazníky,* a pro **obecné dobro**; též význam pro ostatní členy akademické obce

45

- **Běžné požadavky**, např.:
 1. **dodržovat slib zaměstnance**, je-li ⇒
 2. **dosahovat alespoň uspokojivých pracovních výsledků** výzkumných nebo akademických
 3. **udržovat vlastní vědeckou bezúhonnost** ⇒
 4. **udržovat vlastní občanskou bezúhonnost** ve **funkčním vztahu** k výzkumné či akademické práci

46

5. **včas ověřit** (Doc.), resp. prokázat (Prof.) **kvalifikaci** k akademické práci způsobem podle zák. o vys. škol.
6. **udržovat a rozvíjet vlastní odbornost** dle poznatků **světové vědy** a tyto poznatky využívat a předávat
7. **neohrozit důvěru veřejnosti** v řádné **vzdělávání** nebo **výzkum** a v **nezávislé, nestranné** a **spravedlivé rozhodování** nebo **hodnocení** studia, vzdělávání či výzkumu nebo vývoje vč. přípravy, podkladů, průběhu, výsledků a výkazů

47

8. **dbát dobrých mravů** na pracovišti, mezi jinými zaměstnanci, vůči zaměstnavateli a třetím osobám *např. vůči pacientům či zákazníkům*
9. **dbát dobrých mravů** uvnitř akademické obce
10. **dbát** o vlastní **vědeckou čest** a o vlastní **dobrou vědeckou pověst**, a to i s ohledem na **oprávněné** kladení **důvěry** v ně zaměstnavatelem a příslušnou veřejností, *např. vědeckou, studentskou, zákaznickou, popř. i všeobecnou*, vč. přiznání vědeckého omylu

48

11. **dbát veřejné morálky** výzkumného či akademického povolání podle obecně uznávaných zásad vč. zásady zákazu svévolného zatajování vědeckých poznatků

12. **jiný**

X výpovědní důvod zaměstnavatele,
pokud bez zavinění zaměstnavatele

§ 52/f) z. p.

49

■ **Legitimní očekávání splňování požadavků** zaměstnavatele,
je-li uchazeč zaměstnavatelem přijat

X důkaz opaku

např. v habilitačním řízení o ověření kvalifikace, vědeckým usvědčením z citačního podvodu aj.

50

SLIB ZAMĚSTNANCE

„Slíbuj na svou čest, že budu vykonávat zaměstnání výzkumného nebo akademického pracovníka, které jsem si zvolil, podle nejlepšího vědomí a svědomí v dobré víře ke zdatu dobrého díla a budu dbát dobrých mravů, jakož i práv a oprávněných zájmů zaměstnavatele, ostatních zaměstnanců a třetích osob. Budu-li vést ostatní zaměstnance, budu tak činit k dobru zaměstnavatele, ke jejich dobru a ke zdatu společného dobrého díla.

Vědecké poznatky budu šířit k obecnému prospěchu lidstva. Při výzkumu nebo vývoji budu šetřit lidskou důstojnost, zvířata, přírodu, životní prostředí, jakož i dobré mravy, veřejnou morálku a veřejný pořádek.“

51

VĚDECKÁ BEZÚHONNOST

■ *Scientific integrity* = aktuální stav morálního charakteru

■ **Pojem vědeckého řádu**

X spáchání **vědeckého deliktu** (poklesku) **bez ohledu na jeho právní kvalifikaci**, **aniž** by bylo lze po vědecké obci spravedlivě **požadovat**, aby se na pachatele hledělo jako by se **skutek nestal**, a to v důsledku pachatelova **polepšení se a napravení zaviněného stavu**

■ **Nedostatek vědecké bezúhonnosti**
= přivozená ztráta, **aniž** došlo k obnovení stavu

52

PŘÍKLAD

- Nemravný čin na úkor jiného, *např. citační nebo habilitační podvod,*
- **bez ohledu na jeho právní kvalifikaci**, jímž výzkumný či akademický pracovník
- **vlastním přičiněním ztratil** vědeckou bezúhonnost
- **bez naděje** na její okamžité nebo jinak včasné **obnovení a napravení** způsobeného stavu,
- čímž do té **míry poklesl** pod pracovní úroveň **požadovanou** zaměstnavatelem, že **nelze** po zaměstnavateli **spravedlivě požadovat**, aby jej nadále zaměstnával na výzkumnou nebo akademickou práci.

53

SOUBĚHY ŘÁDŮ VĚDECKÉHO A PRÁVNÍHO

■ **Vědecká úhonnost** ■ **Občanská bezúhonnost**

✓ **nepolepšení se a nenapravení** porušení cizích průmyslových práv

✓ **promlčení** trestného činu porušování průmyslových práv

✓ **zahazení** odsouzení za trestný čin porušování průmyslových práv

54

POVINNOSTI Z PRACOVNÍCH POMĚRŮ

- Např.:
- 1. dodržovat **právní** předpisy vztahující se k vykonávané výzkumné či akademické práci
např. a. z., zák. o vynál. a zlepš. návr., obch. zák. (proti nekalé soutěži)
- 2. dodržovat **ostatní**, např. *vnitřní*, předpisy, pakliže byl zaměstnanec s nimi řádně seznámen, např. *pracovní řád k ochraně duševního vlastnictví*

55

■ Povinnosti zaměstnance mj.:

1. střežit a ochraňovat nehmotný majetek zaměstnavatele
2. zdržet se jednání proti oprávněným zájmům zaměstnavatele
např. soutěžním ve výzkumu a vývoji

§ 301/d z. p.

56

PRACOVNÍ DELIKT PORUŠENÍ ZÁKLADNÍCH POVINNOSTÍ

- Soukromoprávní delikt zaměstnance
- Skutkové podstaty, např.:
- 1. **nedodržení** a. z. vztahujícího se k práci
kupř. osobování si autorství a popírání spoluautorství vědeckého díla s ostatními, osobování si práva k cizí databázi

57

2. **nedodržení pracovního řádu** ohledně závazku morálního chování ve výzkumu
3. **nedodržení vnitřního předpisu** vysoké školy o jejím etickém kodexu výzkumu
4. **jiná**

✗ **právo zaměstnavatele okamžitě zrušit pracovní poměr nebo právo výpovědi**

§ 52/g z. p.

58

MÍRA PORUŠENÍ ZÁKLADNÍCH POVINNOSTÍ

- Skutkové aj. okolnosti případu
- 1. **zvlášť hrubý způsob porušení**
 - ☛ právo okamžitého zrušení nebo právo výpovědi
- 2. **závažné porušení**
 - ☛ právo výpovědi
- 3. **soustavně méně závažné porušení**
 - ☛ právo výpovědi při písemném upozornění na ni v posledních 6 měs.

59

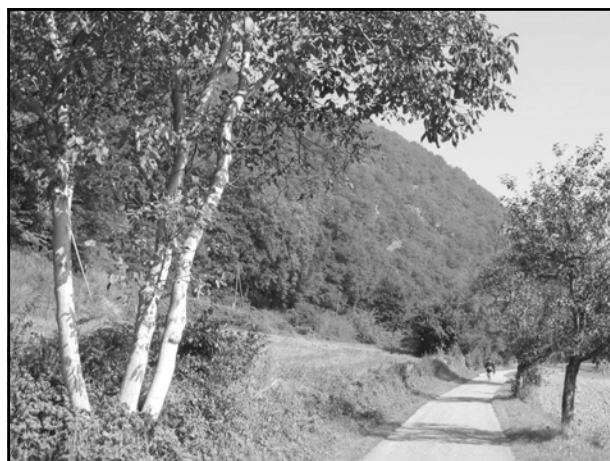

60

DISCIPLINÁRNÍ PŘESTUPEK STUDENTA

- **Zaviněný skutek**
 - 1. **úmyslný**
 - i. v úmyslu přímém
 - ii. v úmyslu nepřímém
 - 2. **nedbalostní**
 - i. v nedbalosti vědomé
 - ii. v nedbalosti nevědomé
- např. porušením*
- a. *práva autorského dle a. z.*
 - b. *zkušebních pravidel dle studijního a zkušebního řádu vysoké školy*

61

LITERATURA

Hodnocení a etika vědecké práce. Diskuse.
Universitas, 2002/2.

Knapp, Vědecká propedeutika pro právníky.
Praha 2003.³

Meško, Katuščák, Findra et al., Akademická
příručka. Martin 2006.

63

Němeček, Kdo chce opisovat, musí být
aspoň právník. Hospodář. nov. 19. 9. 07
Winterová, Hlavsa, Zoulík, Český civilní
proces. [rec.] Práv. rozhl. 1997/11.

64

65

Použité snímky:

Hesemann/Tóthová, Záhadné kruhy v obilí. Praha. B. r.²
Pringleová, Kruhy v obilí. Největší záhada moderní doby.
Praha 2001.

66

Foto:
Wachau, Dolní Rakousy, Rakousko 2005

67